

יצחק בצלאל. הכל כתוב בספר : עם סופרים בישראל כיום (תל אביב : הוצאת הקיבוץ המאוחד, תשכ"ט 1969)

אהרן אפלפלד

נולד בצ'רנוביץ (כיום בריה"מ) ב-1932 ועלה לארץ במסגרת „עליית הנוער“
ב-1947. למד באוניברסיטה העברית. פירסם תחילה שירים ומ-1959 —
סיפורים. פירסם אסופות-סיפורים : „עשן“ — 1962, „בגיא הפורה“ — 1963,
„כפור על הארץ“ — 1965, „בקומת הקרקע“ — 1968.

בסימון שאלות

כמו סיפוריו של אהרון אפלפלד כן שיחתו, סובבת סביב ציר אחד. תשובותיו לכל שאלותיך הן כוואריאציות על נושא אחד. וכמו בסיפוריו, יש לשיחתו נימה אישית מאד. דיבורו בלחש, תשובותיו מהוססות, הפסקות בין משפט למשפט ורווח בין מלה למלה. והשתיקות שבין הדברים מעניינות לא פחות מאשר הדברים עצמם. כמו בסיפוריו.

אל סיפוריו התוודעתי מעל דפי המוספים לספרות בעיתונים ובכתבי־עת. אך קריאה מרוכזת באסופת סיפוריו, היא שאיפשרה לי לעמוד על כמה קווים מעניינים בכתיבתו. למשל, במרבית הסיפורים ש"בגיא הפורה", פרט לסיפורים שענינם אחר־המלחמה, כמעט אין זיהוי מקום וזמן. ואין זכר לציביליזציה של ימינו. הגופים הם: שדות, מגורים, בתי־איכרים, צוענים, עגלות־סוסים, ועל רקע זה — יהודים וגויים כשני עולמות שתהום מפרידה ביניהם. אפשר לדמות בנקל שאלה סיפורים על איזו תקופת־פורענות קדומה יותר, נאמר פרעות ת"ח ות"ט.

הטעם להעדר זיהוי מקום וזמן בסיפורי — הוא, שכאשר פרצה מלחמת העולם השנייה, הייתי בן שבע. וילד בגיל זה הוא אדם היולי. נולדתי סמוך לצ'רנוביץ, בוקובינה, בשנת 1932. כשפרצה המלחמה, איבדתי את הורי ועם שיירת מגורשים נדדתי במקומות אין ספור, ועל פני ישובים, יערות, מחנות. חציתי את כל אירופה כמעט ועברתי אולי בחמש־עשרה

ארצות. אם תשאלני עתה, לא אוכל לזהות חמשה מקומות בדרך נדודי. בוסף לכך, הייתי חולה באותן שנים. מה ששמור בזכרוני מאותה תקופה, אלה מראות מעומעמים, רבעי-שמות, וזכרונות קטועים כמתוך גושי אפילה. מכות שספגתי גושים גושים. אני מתעורר מדי-פעם ונזכר בדברים כמתוך סיוט. סיוט ממושך.

רק כאן, בארץ, התחלתי לשחזר את הקולות והצווחות מאז. אבל בתחום העובדות אני כמגשש באפילה. אני מנסה לתת לדברים צורה. בגישוש זה באפילה יש כמובן חסרון, אך גם יתרון, כי אני מתאר רשמים של ילד כפי שהם נראים בעיני כיום. סיפורי אינם זכרונות. הייתי אומר שיש בהם שני רבדים: האחד, החומר ההיולי, כפי שהוא שמור בזכרוני, והשני, כיצד הם משתקפים בעיני כיום ומשמעותם בעיני איש מבוגר. כל מה שאירע לדור זה אפשר לתאר בדרך ריאליסטית ואפשר בדרכים אחרות.

למשל?

איני מייחס חשיבות להגדרות: ריאליזם, סוריאליזם, סימבוליזם. רק החולשה שבנו בוראת את המושגים. בספרות יש רק אבחנה אחת: בין צליל אמת לדבר מלאכותי. בכתיבתי מבקש אני את המשמעות אשר באותם מראות-ילדות להווה שלי, לקיומי.

בן 13 הייתי בעלותי לארץ. לא ידעתי אף שפה. דיברתי קצת אידיש, וקצת רוסית, איטלקית, גרמנית — משהו שלא הצטרף לכלל שפה אחת. אין צורך לציין שלא היתה לי כל השכלה. רק כאשר למדתי עברית, התחלתי לשאול את עצמי: מי אני, כיצד הגעתי לכאן, מי היו הורי, מה היתה מולדתי, שאלות הקיום האלמנטריות. וזה היה אחד הדברים שדחפו אותי לכתיבה.

האם הכתיבה מסייעת לקיום, האם היא מציעה תשובות?

הכתיבה שלי מקורה במצוקה. מצוקה של שאלות. בשלב הראשון ביקשתי לתת בכתיבה פתחון-פה לשאלות. כל מי שעבר דרך זו שאני עשיתי, היה שרוי בלחץ כבד בבואו לארץ. כאן, בארץ חדשה, בערב מלחמת העצמאות, שררה אווירה של הרואיקה, של גיבורי פלמ"ח. לא היה מקום לספר איך נתגלגלת לכאן ומה עבר עליך. לא היה מי שיאזין לך. אך הדברים לחצו מבפנים, ואני סיפרתי אותם לעצמי במחברת. היה זה מעיניומון בו כתבתי עמעותי זכרונות מגומגמים. לא לפירסום. כך התחלתי לכתוב בהיותי בן 16—17. דברים ראשונים שפירסמתי היו כמה

שירים מגומגמים, בשנים 1954—1955. לשירים אלה אין כמובן ערך אובייקטיבי. המלים שברשותי היו מועטות, והמצוקה — גדולה. השירים הם אולי עדות לחוסר האונים שלי אז. סיפורים התחלתי לכתוב בשנות הששים. הקובץ הראשון של סיפורי, „עשן“, הופיע ב־1962, „בגיא הפורה“ הופיע בסוף 1963.

והאם אתה כותב רק סיפורים קצרים?

„בגיא הפורה“ הנו סיפור ארוך בהמשכים. אותו ענין המסופר כל פעם מזווית אחרת. אורך הסיפור הוא דבר טכני ולא מהותי.

האם סיפורים אלה הם אוטוביוגרפיים?

כן. אוטוביוגרפיה פנימית, ללא דיוק עובדתי. נסיון לגלות את עצמי בכל הממדים. כזו היא כל כתיבתי.

מה פשר השינויים בשימוש־זמן בסיפוריך? יש בסיפורים תערוכת של עבר עם הווה, ואף עם עתיד.

כל המאורעות בחיי, לא אירעו כאירועים כרונולוגיים מוגדרים, אלא כערבוביה. אני יודע שדבר מסויים אירע, ויש לו סימנים כרונולוגיים. אני מנסה לשלב אותם בהווה. מכאן תערוכת השימושים בעבר, הווה ועתיד.

הזכרת את הכתיבה המגומגמת בראשית דרכך. מה חשיבותה של השליטה בלשון בתהליך הכתיבה?

אשיב לך בסיפור־מעשה. במנזר בו שהיתי לפני עלותי לארץ, היה כומר שנון שביקש לייסד מקהלה. הכומר דחה מפניו נערים שקולם ערב ושירתם בוטחת ואסף למקהלתו רק את שאינם בעלי־קול ושירתם מגומגמת. משנשאל לטעמה של בחירה מוזרה זו, השיב שבעלי־הקול הערב, שירתם במקהלות־המנזר היא שלב לשירה בקברט. המגמגמים והכנועים אולי הם ישרתו נאמנה את הכנסיה. אז לא הבינתי את שיטתו. עתה אני מבין. בילדותי היה במקום־מגורינו אדם שקראו לו סופר, משום שידע לכתוב מכתבים. הוא היה כותב מכתבים לאמריקה באידיש ובגרמנית יפה. ידע להוסיף פסוקים ופתגמים ולעטר את הכתוב בקישוטי מליצה. אך ספרות־אמת נוצרת מתוך לחץ פנימי.

סופר אמת חייב להיות בחיכוך מתמיד עם מה שהוא חש בתוכו. חייב לחיות בלחץ פנימי מתמיד. עודף של מלים ו„כתיבה קלה“ — לא תמיד הם סימן לספרות.

באתי לארץ במסגרת „עליית־הנוער“ ולמדתי בחווה חקלאית בה מיעטו

להורות את השפה העברית. את השכלתי רכשתי תחילה בעת שרותי בצבא, שם גם עברתי בחינות בגרות לאכסטרנים, ובתום שירותי למדתי באוניברסיטה העברית ספרות אידיש וספרות עברית.

האם לימוד ספרות אידיש השפיע על כתיבתך ?

מכמה בחינות צריך הייתי להיות סופר הכותב באידיש. אך למזלי, או לרוע מזלי, איבדתי את שפת אידיש. סיפרתי לך שלארץ הגעתי ללא שפה וכאן רכשתי לראשונה שפה, והיא עברית. אך מבחינה מנטאלית, הייתי צריך לכתוב אידיש. זו לשון הורי, לשון ילדותי, לשון בה שמעתי את האמרות הראשונות. אני גדלתי בעיירה וראיתי את סבלו של עם שלם. בכתיבתי אינני עוסק בתחיית ארץ־ישראל; אני אוהב כל הקשור ביהדות, במסורת ובדת. כל דבר שיש בו זיק של יהדות, אף כי אינני דתי. כאדם — קודם כל אני איש יהודי; כסופר — קודם כל סופר יהודי. והרי אידיש — זו השפה הקשורה במסורת, בבית־הכנסת, בספר יהודי, בדורות של גלות. הייתי צריך לכתוב אידיש, אבל לו גם רציתי — איני יכול. שפה זו אבדה לי.

לכן אינני יכול לחוש קירבה לספרות שהלעיגה, ולפעמים באכזריות, על אותה הווייה היהודית. יש לנו ספרות אנטישמית לא מעטה. כן, אני מתכוון למנדלי ולאחרים. אינני מאמין שיצירה יכולה לצמוח מתוך שנאה ורצון לצייר קריקטורה, רק מתוך אהבה, פשוטה כמשמעה, תצמח היצירה.

מה אתה כותב עכשיו? מה תכניותך לעתיד?

אני כותב עכשיו סיפורים שענינם — הגורל היהודי. העם היהודי הוא חידה ופליאה גדולה. כבן לעם זה, ברצוני לדעת על הווייתו. אני כותב עתה על היהודי בדורות עברו, כפי שהיה בגלות. אני מרגיש קירבה אליו. אני חש שניצניו של אותו יהודי קיימים בתוכי. אני חש קירבה אל היהודי של מאה־שערים, כמו אל היהודי שבקיבוץ „השומר הצעיר“. עם הראשון אני קשור בזכרונות ילדותי, עם השני, היהודי המודרני, יש לי שפה יותר משותפת. אפשר שמבחינה אינטלקטואלית אני מבין אותו יותר. את היהודי ההיסטורי — אינני מכיר. אך אני רוצה לגלותו. אם אני חודר אל תוכי, אני מגלה בי יסוד של אותו היהודי המתפלל.

מה יחסך לגויים, אשר בסיפוריך מתוארים לרוב כעולם אחר, שממנו אין גשר לעולם היהודי?

בתקופה שאני מתאר, היה העולם חצוי לשניים: מכאן יהודים, ומכאן

גויים. לא חשוב באיזו מדינה היית. אני יודע שהיו אז גויים טובים מאד, אך לי נגלה העולם כחצוי. וכך הוא קיים בתוכי. אין זה שוביניזם, אף לא שנאה לאחרים. אלא עולם חצוי בין קרבנות ורודפיהם, בלא טינה ובלא חיבה. אגב, בספר ב"גיא הפורה" יש שני סיפורים, "הרדיפה" ו"מסע" — שענינם בתקופה שלפני המלחמה. שאר הסיפורים — חלקם נוגעים לימי המלחמה וחלקם על הימים שלאחריה. היו לי שתי כוונות בהכללתם של שני סיפורים אלה בספר. רציתי להראות שיש רציפות מסוימת בגורל היהודי, שאותו אני מבקש להראות בצורות שונות. רציתי להראות גם שמה שאירע בשנות המלחמה הוא תהליך שהבשיל, והבשיל במשך הרבה שנים, ואני תוהה על העקבות שהובילו למה שקוראים שואה. יש בי אי-סמפטיה למלה "שואה". שואה — היא דבר פתאומי, ואילו למה שאירע — היו אקדמות.

אבל יש בכמה מסיפוריך יהודים מוזרים מאד. ספק יהודים. למשל בסיפור "בשמש הדרומית". בסיפור אחר, "מסעותיו של אנדריקו", מסופר על ילד שהוא כנראה נוצרי, ורק בשולי תודעתו זוכר איזו קירבה ליהודים.

אסביר זאת מבחינה אוטוביוגרפית. אחרי המלחמה נותרו יהודים, שרידי אנשים, ששכחו, או שרצו לשכוח הכל. נדדו ממקום למקום כצוענים ללא עתיד. תמונת היסוד היא איפוא יהודים שרוצים לשכוח את עברם. גם כאן, בארץ נוצר עם חדש של יהודים שבינם לבין אותה עולם ישן אין דבר משותף. למשל: בראותי גדנ"עית עם רובה, שואל אני את עצמי, מה הקשר בין זו לבין אותה עבר. תמיהה זו של הניתוק מהעבר רציתי להביע בסיפור כ"בשמש הדרומית". בסיפור האחר, "אנדריקו", מסופר על ילד אסופי, כמו רבים אחר המלחמה, שאינו יודע מי הוא, ואינו יודע דבר על עברו... הוא מתואר כילד נוצרי שעזב את המנזר ומרגיש כמיהה מוזרה ליהודים הנודדים.

הספר הזה כל גיבוריו הם בסימן של התעוררות. הם תמהים על עצמם: מי אני? מניין? יש בספר עדות לעולם שלם שנחרב, ושאחריו נותרו בודדים. בכל הסיפורים יש נדידה מתמדת, כולם מסתובבים במדבר, מעין יציאת-מצרים חדשה. מצד אחד הם קשורים למצרים, שם הותירו הכל, מצד אחר קיימות התקוות, אך אינם יודעים מהי ארץ-ישראל. ספר זה הוא מעין מיתוס יהודי חדש, של זמננו.

"בגיא הפורה" הוא ספר פסימי. עם שלם נכרת. השרידים שנותרו שואפים למשהו; לאיזה נס, לתחייה, להגיע. אני גדלתי על הרקע הפסימי של ההשמדה, אבל אני חי בארץ, והתקומה כאן היא שנתנה לי את יסוד

התקוה, שאותה הכנסתי בגיבורי הספר עוד בהיותם שם. מכאן התקוה המנצנצת לפעמים, מכאן רגש ההשתייכות של היחיד לקולקטיב.

מהי קירבתך לסופרים יהודים אחרים?

קרובים לי סופרים העוסקים בעולם היהודי, בעבר, כמו עגנון, או ביאליק. אין סופר שלא למדתי ממנו. כל ספר מלמד. מנדלי היה בשבילי בית־ספר חשוב ביותר.

סופרים ישראלים, כמו יזהר, עולמם שונה משלי. להם בעיות אחרות, נקודת מוצא אחרת. אצלם — יהודים שגדלו באטמוספירה של גבורה, התיישבות, תנועת־נוער, ברל כצנלסון. אצלי השאלות מתחילות בעיירה קטנה.

שאלת אותי, אם יש בכוונתי לכתוב רומן, או ספר שיריעתו רחבה יותר. לדעתי חייב רומן לתת תשובות, ולו גם תשובה קטנה בלבד. אני עוסק בינתיים בשאלות. אין לי תשובות.

[9.7.65]